

KORTE BIJDRAGEN

'DE ADELIJKE HUIZINGE TE DOORN'

EEN UTRECHTSE RIDDERHOFSTAD; HAAR LUSTEN EN LASTEN

Huis van de Domproost

Van de voormalige ridderhofsteden en andere buitenplaatsen die tezamen stellig het belangrijkste deel vormen van het culturele erfgoed op de Utrechtse Heuvelrug is wat tegenwoordig wordt aangeduid als 'Huis Doorn'¹ wel het oudst bekende. In een goederenlijst uit de 9de eeuw is reeds sprake van de 'villa Thorem'. In de 12de eeuw blijkt zij te behoren tot de bezittingen van het kapittel ten Dom en min of meer gereserveerd te zijn voor de proost. Voor deze prelaat gaat het dienen als een zijner hoofdverblijven, ongetwijfeld vooral tijdens het zomerseizoen. In 1322 valt het ten offer aan de wraakzucht van graaf Willem III van Holland omdat de fungerende Domproost Jacobus van Suden, 's graven kandidaat voor de Utrechtse bisschopszetel, hem niet heeft willen steunen. Nadat het was 'afgebrandt' kwam enige tijd later een nieuw huis tot stand waarvan niet onbelangrijke elementen zoals kelders en een ronde hoektoren in het huidige gebouw bewaard zijn gebleven. Gegeven de belangrijke positie die de Domproost in het Sticht innam is het niet verwonderlijk dat zijn huis te Doorn in 1536 werd vermeld op de eerste lijst van erkende ridderhofsteden. Het was ook in de 16de eeuw dat voor de Utrechtse kapittels een transformatieproces begon waardoor zij van kerkelijke organen in feite wereldlijke bestuurscolleges werden met exclusief protestants (calvinistisch) karakter. Kort nadat die verandering was begonnen, werd in september 1580 een contract gesloten tussen het kapittel ten Dom en proost Antonis de Hennin-Bossu. Laatstgenoemde droeg het beheer van de proosdijgoederen over aan het kapittel maar behield voor zijn leven de 'habitatie' te Doorn en de verplichting het huis naar behoren te onderhouden.

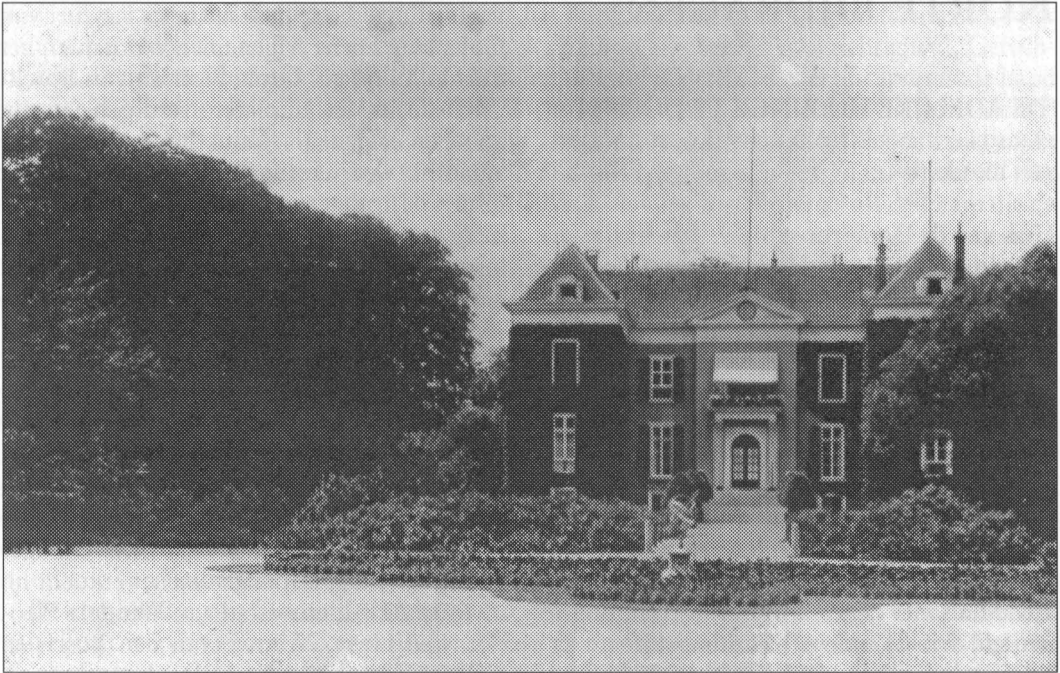
In de 17de eeuw kwam een einde aan de functie van de ridderhofstad als officiële residentie van de Domproost. In 1635 werd zij voor achtduizend gulden privé-eigendom

van de fungerende proost jonker Reynier van Goltsteyn. Diens erfgenamen verkochten het huis in 1649 aan Cajus Bertram von Brockdorff die het tien jaar later overdroeg aan zijn zoon en erfgenaam Cajus Laurentius. Deze was ook weer eigenaar – zo mogen we het gezien de 17de-eeuwse situatie toch wel noemen – van de prebende van Domproost en verkocht deze in 1701 met de ridderhofstad aan Frederik Willem van Diest.

Aristocratisch woonverblijf

Nadat een nogal ingewikkelde erfeniskwestie was opgelost raakte het huis in 1762 uit handen van de familie Van Diest en kwam het in het bezit van de legerofficier Herman Frederik Lijnslager. Omdat 'toenemende Lichaams ongesteldheid' hem belette langer van het buitenleven te genieten, verkocht hij in 1792 de ridderhofstad aan Wendela Eleonora ten Hove, Vrouwe van den Bosch en Sleeburg, een zeer gefortuneerde dochter uit een Amsterdams regentengeslacht. Toen zij de ridderhofstad kocht, was zij, nog maar 42 jaar oud, reeds tweemaal weduwe. In eerste echt was zij getrouwd geweest met mr. Willem Munter, onder meer schepen van Amsterdam. Haar tweede man was Jan Carel Godin, Heer van Boelesteyn, raad en schepen van Utrecht en kanunnik van St.-Marie. In haar opdracht zou het huis enkele jaren na de aankoop² een vrijwel totale metamorfose ondergaan.

Indertijd was het huis bij de verkoop aan jonker Van Goltsteyn beschreven als 'seer ruineus'. Wat er daarna tot in de 18de eeuw aan verbouwd is, weten we niet. Zeker is dat een hoektoren vervangen is door een paviljoenachtig bouwdeel. Naar bewaard gebleven tekeningen³ te oordelen bleef het huis echter toch beslist een ouderwets aanzien vertonen en droeg het ook wel de sporen van wat tegenwoordig wordt aangeduid als achterstallig onderhoud. Onder Lijnslager zijn verbouwingen uitgevoerd die er in ieder geval in hebben geresulteerd dat het inwendige van bepaalde vertrekken een ander aanzien kreeg. Hiervan getuigt onder meer een rococo-stucplafond in wat sedert de jaren 1920 wordt aangeduid als de gobelinkamer en een tweetal als grisailles uitgevoerde bovendeurstukken in hetzelfde vertrek.

Huis Doorn, begin twintigste eeuw (Foto Rijksdienst voor de Monumentenzorg).

Na de aankoop kon de nieuwe eigenares de transformatie van middeleeuws kasteel tot neo-classicistisch landhuis⁴ uit een ruime beurs financieren en de opdracht tot dat werk geven aan een bekwaam bouwmeester. Dit werd Barthold Willem Hendrik Ziesenis (1768-1820), toen nog assistent van de Amsterdamse stadsbouwmeester Abraham van der Hart. Laatstgenoemde heeft bij de verbouwing ook een rol gespeeld.⁵ Onder hun leiding ontstond een u-vormig huis dat aan de voorzijde geheel regelmatig van opzet is. De onregelmatige plaatsing van de vensteropeningen in de andere gevels verraadt dat het tot stand gekomen is door verbouwing van een veel ouder complex. Opvallend is daarbij dat één hoektoren gehandhaafd bleef, stellig een verwijzing naar het middeleeuwse verleden. Dergelijke verwijzingen waren, zeker sedert het midden der 18de eeuw, niet ongebruikelijk; we kunnen daarbij denken aan wat vanaf 1752 ten noorden van Utrecht gebeurd is bij de verbouwing van Slot Zuylen. Binnenshuis kwam een nieuwe vestibule tot stand, bevloerd met witmarmere platen en voorzien van gestuukte wanden en een dito plafond. Daarachter lag de nieuw

gedecoreerde 'Sallon', thans eetzaal, met decoraties in scagliola (gekleurd kunstmarmer) en met als bovendeurstukken reliëfs in 'Pompeiaanse' trant.

Door deze verbouwing is een geheel van bijzondere kwaliteit ontstaan. Het huidige belang van het huis wordt mede daardoor bepaald dat het dateert uit een periode, de eerste jaren van de Bataafse Republiek, waarin hier te lande heel weinig gebouwd is. Het is bovendien – zeker in aanmerking nemende dat huis en landgoed na 1792 nog diverse malen zijn verkocht – opmerkelijk ongeschonden bewaard gebleven. Enkele veranderingen in de jaren 1920 hebben de gaafheid van de voornaamste interieurs hoegenaamd niet aangetast.

In deze tijd zijn ongetwijfeld ook veranderingen in de parkaanleg tot stand gekomen. Daarover zijn we echter minder exact ingelicht. Toch mogen we als vaststaand aannemen dat vóór 1792 al een bescheiden 'slingerbosch' aanwezig was als uiting van een nieuwe tuinstijl in een verder nog geometrische aanleg die wel bescheiden van opzet is geweest. Na de verkoop werden meer veranderingen in Engelse landschapsstijl aange-

bracht. Zo werden twee visvijvers vergraven tot één vijver met oevers van onregelmatig beloop waarin twee eilandjes lagen. Ook verzezen in het park enkele gebouwtjes die vooral bedoeld waren om de omgeving van het huis een schilderachtig aanzien te geven. Van deze follies zijn er enkele bewaard gebleven, zoals een 'kapel' bij het huidige poortgebouw en een, in 1920 verplaatste, tuinmanswoning. Op het terrein vóór de hoofdingang (deze was onder mevrouw Ten Hove van de noord- naar de oostzijde verplaatst)⁶ werd een duiventoren opgetrokken. Mevrouw Bakker neemt in haar zeer informatieve boekje over de geschiedenis van de ridderhofstad en haar bewoners aan dat deze gebouwd is in opdracht van jhr. mr. Andries Cornelis Willem Munter, zoon van mevrouw ten Hove, die in 1814 huis en landgoed erfde en één jaar later geadeld werd. Munter heeft zich verder vooral als eigenaar beziggehouden met de verbetering en exploitatie van het landgoed dat hij ook belangrijk heeft uitgebreid. Zo kocht hij heidevelden aan waar hij (productie-)bossen liet aanplanten. Ook verwierf hij de aangrenzende buitenplaats Schoonoord. Daardoor groeide het bij de ridderhofstad behorende landbezit aanmerkelijk aan boven de 525 ha die het al in 1810 had omvat. Zijn activiteiten op het gebied van de bosbouw vertonen hetzelfde patroon als die van vele andere bezitters van buitenplaatsen in de Stichtse Lustwarande, veelal Amsterdamse en Utrechtse patriciërs. Nabij hun huizen vond men bossen als 'aanleg tot vermaak', zoals het in het toenmalige kadaster beschreven stond. Op grotere afstand, vaak op hoger gelegen terrein, lag productiebos, eerst vooral dennen- en sparrenbos, later ook loofbos.⁷

Jhr. Munter overleed in 1861 en liet zijn Doornse bezit na aan zijn weduwe, jkvr. Johanna Maria Warin, die stierf in 1874. Haar enige kind, een dochter, was al eerder overleden, vandaar dat zij haar bezit naliet aan haar schoonzoon Samuel Johan graaf van Limburg Stirum die reeds in 1840 Schoonoord had gekocht. Deze besloot nog hetzelfde jaar 233 ha van zijn eigendommen in de gemeenten Doorn en Langbroek te verkopen. Kavel 1, de ridderhofstad *cum annexis*, besloeg bijna 40 ha en werd voor

125.000 gulden het eigendom van mevrouw Cornelia Henriëtta van Lennep, weduwe Labouchere. Zij overleed op het huis op 10 december 1902 waarna haar erfgenamen huis en landgoed op 28 april 1903 verkochten aan mevrouw Wilhelmina Cornelia de Beaufort, echtgenote van mr. W.H.J. baron van Heemstra. Dit echtpaar liet aan het huis een aantal verbouwingen uitvoeren, onder andere in verband met de aanleg van centrale verwarming en tot uitbreiding van de zolderruimte. Ook werd in 1910 een uurwerk geplaatst in het driehoekige fronton bovenaan de middenrisaliet van de voorgevel. Het park, met name het terrein vóór het huis, onderging eveneens enkele wijzigingen, waarbij de zogenaamde gemengde tuinstijl toepassing vond. Ten zuidwesten van het huis werd een formele rozentuin aangelegd. Tenminste een deel van deze wijzigingen werd uitgevoerd naar ontwerp van Hugo A.C. Poortman, die naast zijn werk als rentmeester van het Overijsselse Weldam ook de supervisie had over vernieuwingen van de parkaanleg rondom dat huis (waar hij de mooiste neo-baroktuin van Nederland tot stand bracht) en tevens van andere Bentinckbezittingen als de huizen Middachten en Amerongen. Van Poortman is bekend dat hij in 1908 en 1914 in Doorn gewerkt heeft.⁸

De keizer komt

Hoe keizer Wilhelm II, enige tijd later gevolgd door zijn vrouw, in november 1918 als vluchteling aankwam, voorlopig onderdak vond bij de familie Bentinck op het Huis Amerongen en daar afstand deed van de troon behoeft hier niet nogmaals te worden verhaald.⁹ Vanuit Amerongen werd uitgezien naar een passend verblijf voor de ex-keizer waar deze zich als eigenaar en bewoner kon vestigen. Al vrij snel viel de keuze op de ridderhofstad Doorn, hoewel dat huis eigenlijk voor de keizerlijke balling te klein werd geacht. Een groter huis bleek evenwel niet te koop terwijl douairière Van Heemstra, wier twee gehuwde zoons niet van plan waren te zijner tijd haar Doornse bezit over te nemen, wel bereid bleek tot verkoop.¹⁰ Deze kreeg definitief zijn beslag op 16 augustus 1919 toen 'het Lustslot genaamd het Huis Doorn' voor een half miljoen gulden in het bezit van

Huis Doorn, interieur eetkamer voorheen 'Sallon', in neo-classicistische stijl ontworpen door B.W.H. Ziesenis en A. van der Hart (Foto Rijksdienst voor de Monumentenzorg).

Wilhelm II overging. Nadat diverse verbouwingen waren uitgevoerd werd het huis op 14 mei 1920 betrokken door het keizerlijk paar en een kleine hofhouding.

Inmiddels was een *modus vivendi* bereikt tussen de ex-keizer en de zittende Duitse regering die het de gewezen vorst onder meer mogelijk maakte zijn Nederlandse verblijf in te richten met inventarisstukken uit de vroegere keizerlijke paleizen. Deze werden in Duitsland uitgezocht op grond van schriftelijke instructies van hofmaarschalk Von Gontard die daarbij ongetwijfeld heeft gehandeld op aanwijzing van zijn keizerlijke meester.

Men kan Wilhelm II moeilijk een man van verfijnde smaak noemen. Blijkens de opdrachten die hij gaf en de voorkeuren waarvan hij deed blijken had hij een voorkeur voor stijlnaamak en bombast. Typerend lijkt mij zijn waardering voor de pompeuze en op grond van zeer dubieuze 'gegevens' tot stand gekomen 'reconstructie' van de Hochkönigsburg (thans Haut-Koenigsbourg) in de Elzas. Evenzeer typerend voor zijn

instelling ten opzichte van modernere, zo men wil meer progressieve, kunstuitingen lijkt mij wat overgeleverd is over zijn bezoek aan het nieuwe Kurhaus in Wiesbaden. Toen Zijne Majesteit de 'Schelpenzaal' betrad ontwaarde hij muurschilderingen die invloed vertoonden van de Jugendstil. Na die met slechts een enkele blik verwaardigd te hebben draaide de Keizer zich woedend om en verliet de zaal.¹¹

Toch is wat op last van Wilhelm II in Huis Doorn aan kunstwerken bij elkaar is gebracht voor een deel van hoge kwaliteit. Ik denk daarbij aan bepaalde schilderijen, zoals werken van Pesne, aan stukken porselein en zilver en aan de twee wandtapijten uit de tijd van Marie-Antoinette die de gobelinkamer sieren en die kennelijk bijzonder dierbaar waren aan Wilhelms eerste vrouw, keizerin Auguste Victoria.

Wat deze verzameling haar bijzonder karakter geeft is dat zij voor een belangrijk deel thematisch is samengesteld. Een van de gevolgde thema's is de relatie tussen het Huis

van Oranje en het Huis Hohenzollern.¹² Deze gaat terug tot de 17de eeuw toen Louise Henriette prinses van Oranje-Nassau in 1646 trouwde met Frederik Willem, keurvorst van Brandenburg. Daarna zijn er nog vele andere huwelijken geweest tussen telgen uit de Huizen Oranje en Hohenzollern. In Huis Doorn vindt men onder meer de portretten van Louise Henriette en Frederik Willem, door Gerard van Honthorst, en van Frederika Sophia Wilhelmina van Pruisen en haar man prins Willem V door Johann Friedrich August Tischbein. Een ander thema is het leven van de door Wilhelm II hoogvereerde Frederik de Grote en diens relatie tot zijn vriendenkring. Aan hen herinneren in Huis Doorn onder meer een belangrijk aantal portretten door Antoine Pesne, die we wel mogen aanduiden als de 'hofschilder' van Frederik II en diens kring. De representatieve vertrekken die de achtergrond vormen voor deze collectie zijn bij de verbouwing van 1919-1920 slechts in geringe mate gewijzigd. De belangrijkste verandering vond plaats in de hal waar de trap verdween die van de ingang tot het niveau van de bel-etage leidde. Om ruimte te winnen werd deze trap naar de buitenzijde van het huis verplaatst. De nieuw als zodanig ingerichte gobelinkamer kreeg een derde bovendeurstuk, wat stijl betreft aansluitende bij de reeds aanwezige 18de-eeuwse.

Rondom het huis veranderde meer. Het koetshuis en de oranjerie werden verbouwd, laatstgenoemde tot gastenverblijf. H.A. Pothoven ontwierp een poortgebouw in 'Oudhollandse' stijl dat aan de Langbroekerweg verrees. Hier werden onder andere de wacht en de bureaus van de hofhouding ondergebracht. In een later stadium, tegen het einde van de jaren 1920, werden een garage en een klokkentoren gebouwd naar ontwerp van F.C. Flieringa. Tenslotte volgde in de jaren 1940 de bouw van een mausoleum naar plannen van de Berlijnse architect E. Kiessling. Hier werd het stoffelijk overschot van Wilhelm II bijgezet nadat deze op 4 juni 1941 was overleden. Hij had namelijk in zijn testament bepaald dat hij in Doorn begraven wilde worden wanneer bij zijn dood de monarchie in het Duitse Rijk nog niet hersteld was.

Bij de veranderingen die tijdens zijn ver-

blijf in het park werden aangebracht had aanvankelijk Poortman opnieuw de leiding. Deze ruimde echter spoedig het veld omdat de ex-keizer in een conflict tussen Poortman en de boomkweker P. van Noordt de zijde van laatstgenoemde koos. Van Noordt had de supervisie bij de aanleg van de naar de overleden keizerin genoemde rozentuin. Later kwam ook onder zijn leiding een naar de tweede echtgenote van de keizer, prinses Hermine von Reuss, douairière prins Johann Georg von Schönauich-Carolath, genoemde 'Herma-Garten' tot stand. Daarna volgde eind jaren 1920 de aanleg van een rosarium dat als dank voor de Nederlandse gastvrijheid voor het publiek werd opengesteld en begin jaren 1930 die van een pinetum. Al met al ontstond een ensemble waarin men een 'duidelijke totaalvisie op het park als een samenhangend geheel' pijnlijk mist.¹³ Dit hangt stellig samen met het vertrek van Poortman.

Rijkseigendom

Na de dood van Wilhelm II vertrok zijn weduwe naar Duitsland. Huis en landgoed kwamen onder beheer van 's keizers vroegere adjudant Sigurd von Ilseman, die een regeling wist te treffen met wat tijdens de Tweede Wereldoorlog het Departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming heette, waarbij Huis Doorn als 'Hohenzollernmuseum' voor het publiek werd opengesteld (met gunstige financiële gevolgen voor de erfgenamen).

Dezen zagen hun Nederlandse bezit na de oorlog op grond van het te Londen tot stand gekomen wetsbesluit B1 als vijandelijk vermogen onteigend worden. Het kwam onder toezicht van het Nederlands Beheersinstituut. Huis Doorn bleef museum en leidde vooreerst als zodanig een enigszins sluimerend bestaan. Dit laatste was niet verwonderlijk: de geschiedenis van Wilhelm II en diens familie was in de eerste naoorlogse jaren nu niet direct een populair onderwerp. Von Ilseman trachtte in 1946 voor Wilhelms oudste zoon, de vroegere kroonprins, van de Nederlandse regering een verklaring te verkrijgen waardoor diens Nederlandse bezittingen de status van vijandelijk vermogen zouden verliezen, maar deze stap had geen succes. Wel werden

enkele malen, later ook door tussenkomst van de regering van de Duitse Bondsrepubliek, objecten uit de inboedel van het huis aan de Hohenzollerns teruggegeven. Dit was tijdens de oorlog ook al gebeurd, onder andere met enkele zeer waardevolle 18de-eeuwse Franse schilderijen die wel eerder aan Frederik de Grote zullen hebben behoord.

Gedurende de eerste naoorlogse jaren werden enkele belangrijke beslissingen genomen met betrekking tot beheer en onderhoud. Toen men in 1951 achterstallig onderhoud aanpakte, werden ook diverse buitengevels van het huis ontpleisterd.¹⁴ Delen van de parkaanleg werden in de jaren 1950 gewijzigd om te kunnen bezuinigen op het onderhoud. Zo verdwenen de rozenperken in de 'Auguste Victoria-Garten'. In 1956 werden huis, inboedel en park door de Staat der Nederlanden in bruikleen gegeven aan de Stichting tot Beheer van Huis Doorn, waarbij werd bepaald dat het huis zijn museale bestemming zou behouden en dat het park openbaar toegankelijk zou zijn.

Lusten en lasten

Zeker aan wie weet welke verblijven Wilhelm II gedurende zijn gloriejaren de zijne mocht noemen, zal de uitdrukking 'lustslot' in het koopcontract van 16 augustus 1919¹⁵ wat overdreven voorkomen. Toch weten we dat de ex-keizer, evenals diverse bezitters vóór hem,¹⁶ de genoegens die huis en omgeving hem boden, bepaald heeft geapprecieerd. Dat werd stellig het geval toen hij wat meer bewegingsvrijheid kreeg dan hem aanvankelijk was toegestaan. Mocht hij zich eerst zonder speciale toestemming niet buiten een straal van 15 km van zijn verblijf begeven, later kreeg hij meer vrijheid om bijvoorbeeld bekenden te bezoeken. Wij weten dat hij eregast was bij het huwelijk, te Amerongen in de zomer van 1922, van Rodolphe Frédéric baron van Heeckeren van Wassenaer en Marie Amélie Mechthild Agnès gravin van Aldenburg Bentinck. Dit echtpaar heeft hij ook op Twickel bezocht. Vele gasten vonden ook hun weg naar Huis Doorn. Onder hen waren diverse leden van de Nederlandse koninklijke familie, zoals koningin Emma, prins Hendrik, prinses Juliana en prins Bernhard. De betrekkingen tussen koningin Wil-

helmina en de ex-keizer bleven daarentegen koel en zij heeft Huis Doorn nimmer bezocht.¹⁷

De vraag is legitiem of en in hoeverre Huis Doorn *cum annexis* na 1945 een lust dan wel een last is geweest voor de nieuwe eigenaar, de Nederlandse overheid. Economisch was het in de eerste plaats van belang als trekpleister voor toeristen. Als zodanig zal het, nadat de grenzen tussen Nederland en Duitsland in de jaren 1950 weer 'opengingen', wel vooral Duitse belangstellenden hebben getrokken. Op het ogenblik bedraagt het aantal bezoekers een 45.000 personen per jaar. 'Gerendeerd' heeft het in strikt economische termen stellig niet; dat gebeurt met musea zelden. Behalve de zuivere beheerskosten – het museum heeft op het ogenblik een staf van acht personen – zijn er de kosten van instandhouding. In 1987-1988 werd een door het architectenbureau ir. T. van Hoogevest b.v. te Amersfoort gemaakt plan voor een grondige restauratie uitgevoerd. Allerlei bouwkundige gebreken werden verholpen. Zo werden vele door rot en zwam aangetaste houtdelen vernieuwd. Van de enig overgebleven middeleeuwse toren werd de spits gerenoveerd. Er kwamen nieuwe goten en de vervallen toegangsbrug werd hersteld. Ten gerieve van het publiek werden onder andere toilet- en garderoberuimten ingericht. Al voordat deze bouwkundige voorzieningen à raison van in totaal 6½ miljoen gulden waren verwezenlijkt, werden enkele interessante tentoonstellingen gehouden. De eerste daarvan was 'de kleren van de Keizer' (1983) waarvoor geput werd uit de wel zeer uitgebreide garderobe die Zijne Majesteit naar Doorn had meegenomen. Een garderobe die, zoals te verwachten valt, niet alleen bestaat uit civiele kleding maar ook uit zeer vele uniformen waaronder vele van niet-Duitse onderdelen waar de keizer een honoraire rang bekleedde.

Bij de ontsluiting voor het publiek van het cultuurogoed dat Huis Doorn bewaart, hebben twee mensen zich bijzonder verdienstelijk gemaakt. Wijlen P.J. Yperlaan heeft na zijn pensionering als hoofd van de Afdeling Musea, Monumenten en Archieven van het toenmalige ministerie van C.R.M. jarenlang als onbezoldigd conservator met veel toewijding en kennis van zaken de collectie

beheerd. Sinds 1990 heeft hij een waardig opvolger in de kunsthistoricus drs. Th.L.J. Verroen die zich evenzeer met enthousiasme en eruditie van zijn taak kwijt.

Tot dusver kon mijn relaas betreffende de laatste decennia van Huis Doorn positief van toon zijn. Ik moet echter ook vermelden dat de Raad voor Cultuur in de zomer van het afgelopen jaar een advies uitbracht dat door de staatssecretaris voor Cultuur werd overgenomen. Daarin wordt gesteld dat 'de collectie niet uniek is, er geen directe banden met de Nederlandse geschiedenis zijn en het onderwerp van het museum te beperkt is'.¹⁸ Daarom wilde staatssecretaris Van der Ploeg dat het museum per ultimo 2000 zijn poorten sloot.

Ik meen hierboven te hebben aangetoond dat het advies van de Raad voor Cultuur op zijn minst aanvechtbaar is. De collectie is wél uniek als uitdrukking van een zeer persoonlijk

ke smaak, er is wel degelijk verband met de Nederlandse geschiedenis – al gaat het dan ook maar om een voetnoot in 's lands historie – en ook bij de stelling dat het onderwerp te beperkt is, vallen vraagtekens te plaatsen.

Inmiddels hebben diverse organisaties, onder hen de gezaghebbende Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond, en personen protest aangetekend tegen het besluit van de staatssecretaris. Dit heeft in ieder geval reeds tot resultaat gehad dat de sluitingsdatum van 1 januari 2001 is opgeschoven. Intussen wordt serieus en ijverig gezocht naar nieuwe mogelijkheden voor beheer en financiering. Er blijft dus nog hoop dat ook komende generaties zullen kunnen blijven genieten van een zeer bijzonder, ja uniek ensemble: de 'Adellijke Huizinge te Doorn' en de schatten die zij bewaart.

Ph.M. Bosscher

- 1 Hugo van Heussen gewaagt in zijn *Batavia Sacra* van 'het vermaakelijke Slot', in 1580 schrijft men van 'die huysinge tot Doorn', in het bijschrift van een anonieme tekening rond 1660 wordt vermeld 't Huys te Doeren'. De veilingcatalogus van 1874 schrijft 'de ridder hofstad "Doorn"'.¹
- 2 De precieze datering van sommige verbouwingen die waarschijnlijk onder mevrouw Ten Hove zijn uitgevoerd is onzeker. Een ontwerp voor de nieuwe vestibule is gedateerd 'Juli 1798' (cf. A. Bakker, *Huis Doorn* (Zwolle, 1993) 28, waar de mogelijkheid wordt geopend dat 'het vernieuwen van het exterieur' reeds in de periode-Lijnslager heeft plaatsgevonden wat mij vanwege de gehanteerde streng classicistische vormen niet aannemelijk voorkomt).
- 3 O.a. door Roelant Roghman (omstr. 1650), Cornelis Pronk (1738) en Jan de Beijer (1750). Men vindt deze gereproduceerd in het boekje van mevrouw Bakker.
- 4 Bakker, *Huis Doorn*, 24.
- 5 In het recent verschenen eerste deel van de geïllustreerde monumentenbeschrijving van de Utrechtse Heuvelrug wordt 'op stilistische gronden' een aantal ontwerp-tekeningen, waaronder die van de voorgevel, aan Van der Hart toegeschreven (cf. C.L. van Groningen, e.a., *De Utrechtse Heuvelrug. De Stichtse Lustwarande. Buitens in het groen* (Zwolle/Zeist, 1999) 106-107).
- 6 Daarmee keerde het huis zich dus in feite af van het dorp. Dit soort wijzigingen van richting, c.q. hoofdas, is vaker voorgekomen, bij voorbeeld in Groningen, in het geval van de Menkemaborg te Uithuizen en Nittersum te Stedum. Opvallend is ook dat twee van de belangrijkste edelmanshuizen in Twente, Almelo en Twickel, de meest nabije agglomeratie als het ware de rug toekeren. Dit fenomeen verdient mijns inziens nadere bestudering.
- 7 Cf. Van Groningen, e.a., *Utrechtse Heuvelrug*, 51.

- 8 Er was in deze tijd geen sprake van een bijzondere band tussen de familie Bentinck, in wier dienst Poortman stond, en Huis Doorn. Poortman genoot dus kennelijk een grote mate van vrijheid in zijn zakelijke contacten.
- 9 Een en ander wordt uitvoerig beschreven in: H.J. Scheffer, *November 1918. Journaal van een revolutie die niet doorging* (2e dr.; Amsterdam/Dieren, 1985).
- 10 Men ontmoet hier een verschijnsel dat ook in de Vechtstreek opvalt: de geringe gehechtheid van patriciërs aan het buitenverblijf van hun familie. Cf. R. van Lutervelt, *De Buitenplaatsen aan de Vecht* (Lochem, 1948) 8.
- 11 G. Kiesow, *Denkmalpflege in Deutschland. Eine Einführung* (Darmstadt, 1989) 29-30.
- 12 Een belangwekkende manifestatie van deze relatie is het oranjegekleurde lint van de hoogste Pruisische onderscheiding: de orde van de Zwarte Adelaar. In de eetzaal van Huis Doorn hangt een portret van keizerin Auguste Victoria door Fülöp E. de László waarop zij met het lint van deze orde is afgebeeld. De 'Pruisische' Hohenzollernvorsten voerden na de dood van koning-stadhouder Willem III de titel 'Prinz von Oranien'.
- 13 Bakker, *Huis Doorn*, 80.
- 14 Het is de vraag of de buitenwanden van Huis Doorn ooit alle gepleisterd geweest zijn. Oude afbeeldingen geven niet die indruk. Na de Tweede Wereldoorlog zijn in ieder geval enkele, niet alle, gevels ontleisterd. Daarmee kwam men terug op een mode die zeker in de 19de eeuw lang populair geweest is.
- 15 Cf. hiervóór.
- 16 Nog zijn voorgangster 'besloot met een bezwaard hart tot verkoop' (Bakker, *Huis Doorn*, 42).
- 17 Cf. C. Fasseur, *Wilhelmina, de jonge koningin* (Amsterdam, 1999) 554-555; J.G. Kikkert, *Wilhelmina. Vorstin tussen verleden en toekomst* (Houten, 1987) 64.
- 18 *NRC/Handelsblad*, 28 augustus 2000.